

Könyvtári együttműködés piacszemlélettel

"Isten áldja a tisztos ipart" és "Segíts magadon, az Isten is megsegít" – e két közmondásra gondolva tesszük közzé a Kopint-Datorg könyvtári együttműködési kör előzményeiről, megalakulásáról és eredményeiről beszámoló dolgozatot. Lám, lám: lehet szövetkezni, kooperálni üzleti alapon még a könyvtárügyben is, csak éppen merni kell. Vajha minél előbb tanúi lehetnénk másutt is hasonló kezdeményezéseknek.

Egy könyvtár nem könyvtár

A gyakorló szakkönyvtárosoknak nem kell bizonyítani a régi igazságot, miszerint egy könyvtár önmagában nem tudja megfelelő színvonalon kiszolgálni felhasználóit; csak más könyvtárakkal együtt, csak rendszerben érdemes gondolkodni. A szakkönyvtári hálózatokat kialakító 5/1978. KM sz. rendelet jó szándékú alkotóit is bizonyára ez az indíték vezérelte. Az évek során a rendeletet sokan bírálták, felülről vezérelt könyvtári együttműködésről beszéltek, a könyvtárak érdekeivel és belső mozgató rendjével elmentés utasításként fogták fel. Az adott korban pedig nyilván nem volt mód másféle elveken működő hálózatok kialakítását ösztönözni, bár a rendelet volt olyan liberális, hogy a főhatóságok alá rendelt hálózatok létrehozása mellett lehetőséget adott az ún. együttműködési körök kialakítására az azonos feladat- és gyűjtőkörű könyvtárak esetében. Éppen ezért nem lehet egyetérteni azokkal, akik e rendelet számlájára írják, hogy nem jöttek létre a megfelelő, korszerű, hazai könyvtári együttműködési, hálózati rendszerek. A szakkönyvtárakban (a szakkönyvtárosokban) mindig is megvolt az együttműködési szándék, és ahol egy agilis, jó szervező ezeknek a törekvéseknek az élére állt, ott születtek is eredmények, még az elítélt "demagóg, sztálinista" hálózati rendszer keretei között is.

Az együttműködés szükségességének felismerése egy könyvtáros részéről természetes. Ha egy közgazdász vagy marketingszakember is átlátja és továbbgondolja ezt, még üzleti lehetőséget is lát benne. Ez volt a Kopint-Datorg könyvtári együttműködési kör létrejöttének kiváltója, ami tanulsággal szolgálhat más hasonló, vállalkozási alapon működő körök létrehozásához.

A Kopint-Datorg könyvtári együttműködési kör létrehozásának előzményei

Az ipari minisztériumokhoz tartozó vállalatok szakkönyvtárai a már idézett 1978-as rendelet értelmében tárcahálózatokat alkottak. Ezek módszertani központ-

jaiban sok hozzáértő, lelkiismeretes szakember dolgozott évekig azért, hogy a vállalati szakkönyvtárosok segítséget kapjanak munkájukhoz elméleti tanulmányok, kézikönyvek, bibliográfiák, lelőhelyjegyzékek, címjegyzékek formájában, tanfolyamokon és személyes látogatások alkalmával. A hálózati központok magas színvonalon látták el feladataikat annak ellenére, hogy intézményi háttérük időről időre különböző változásokon ment keresztül. Ez nemcsak a fenntartó intézmények nevének állandó módosulásában jelentkezett, hanem a vezetők elvárásai is gyakorta módosultak. Az ezzel járó "csendes viharok" közepette a módszertanosok végezték munkájukat – saját szakértelmük és erkölcsi normájuk iránymutatósa szerint.

Mindez 1982-ig volt lehetséges. Abban az évben a három ipari tárca összevonásával létrejött az Ipari Minisztérium, amely a hozzá tartozó mintegy 300 – főfoglalkozású könyvtárossal ellátott – szakkönyvtár módszertani, hálózati irányító, segítő munkájának vitelére a korábbi 11 munkatárs helyett elegendőnek tartott egyetlen személyt. (Ha valaki felháborodik azon, hogy 300 könyvtárhoz miért volt szükség 11 módszertanos dolgozóra, felhívom a figyelmét, hogy abban az időben még lehetőség nyílt kutatómunkára is a tájékoztatás- és szakkönyvtárügy területén. Ez a tevékenység azóta szinte teljesen megszűnt, aminek most látjuk a kárát, amikor a korszerű hazai szakirodalmi információs rendszert megalapozó hazai kutatási eredmények nélkül kell kialakítani.)

Tehát 1982-től egyetlen "hálózatos" feladata lett, hogy megtegyen mindent, amit addig 11 kolléga nyújtott a szakkönyvtáraknak. 1987-ben a módszertani munka folytatását illetően két lehetőség merült fel:

- ▶ a minisztérium elismeri, hogy a módszertani tevékenységre szükség van, és költségvetésből finanszírozza a költségeit;
- ▶ a módszertani munka szolgáltatás, tehát a könyvtárak fizessenek érte.

"Természetesen" a két lehetőségből öszvérmegoldás született: a minisztérium nem finanszírozta a teljes módszertani munkát, és így fennmaradásához kiegészítő bevételek után kellett nézni.

1988-ban tehát megszülettek a piacgazdaság csirái, és érdekes módon éppen olyan területen, ahol a költségvetési támogatásnak természetesnek kellett

volna lennie. A dolgot szigorúan véve: az egyre nehezebb helyzetbe kerülő vállalati szakkönyvtárak csak akkor kaphattak volna módszertani segítséget, ha fizetnek is érte. Olyan megoldást kellett találni, hogy a fizetőképeselek kapjanak különszolgáltatást, és az ebből befolyt bevétel révén finanszírozható legyen a rászoruló fizetésektelenek segítése. Így született meg a nyereséggel "eladható" számítógépes és egyéb szakmai tanfolyamok, külföldi szakmai utak szervezésének az ötlete. Csíráiban megjelent a szponzorálás, az éves tagdíj, a reklám- és egyéb bevételi lehetőség is. Mindez életképessé tette a hálózati munkát, mely eredeti feladatát csak úgy láthatta el, ha fenntartási költségeit is részben megtermeli.

Az együttműködési kör mint üzleti vállalkozás

Az itt felgyűlt tapasztalatok és megvalósításra váró ötletek végül a Kopint-Datorg könyvtári együttműködési körben értek be. Az intézmény kereskedelmi igazgatója megismerve az ipari szakkönyvtári hálózat munkáját, úgy találta, hogy egy önfenntartó (nem nyereséges!) könyvtáros kör vagy klub (egyre inkább az utóbbi megnevezés használatos) felkarolásra érdemes ötlet, amely egyszersmind reklámeszközként is működtethető, mivel a tagkönyvtárak a kört üzemeltető intézmény szolgáltatásainak potenciális felhasználói. Létrejött tehát egy vállalkozás, ahol mindkét fél úgy érezte, hogy jól jár.

A klubbal kapcsolatban a Kopint-Datorg

- ▶ vállalta, hogy foglalkoztat (fizet) egy szakembert, aki működteti a klubot, fedezi a megszervezésével kapcsolatos költségeket, bízva abban, hogy a klub idővel legalább önfenntartó lesz;
- ▶ feltételezte, hogy a tagkönyvtárosok személyében egy sor konkrét megrendelőre tesz szert, illetve mint információszolgáltató intézmény, elismerést, nevet szerez a könyvtáros szakmában, amely felhasználóinak egyik köre.

A könyvtárak, amelyek élni kívánnak a klub adta lehetőségekkel:

- ▶ vállalják az éves tagdíj befizetését;
- ▶ önköltséges áron vehetnek részt a klub által szervezett tanfolyamokon, szakmai utakon és egyéb rendezvényeken;
- ▶ a klub teremtette "szakmai találkahelyen" a hasonló érdeklődésű szakkönyvtárosokkal megbeszélnek a problémáikat;
- ▶ a klub rendezvényein megismerhetik az új szolgáltatásokat, módszereket és a különböző szolgáltatókat, és kapcsolatokat létesíthetnek velük;
- ▶ a klubot működtető intézmény országos feladatkörű szakkönyvtárának állományából és egyéb módon sokféle új információ birtokába juthatnak.

A könyvtáraknak biztosított előnyök

A működés közel két éve alatt az előnyök mindkét fél számára nyilvánvalóvá váltak, és a feltételezettnél mindkét fél többet kapott.

A Kopint-Datorgot nem érte csalódás a megrendelések növekedését és a goodwillt illetően. A könyvtárak számára az együttműködési kör a következő előnyökkel járt:

1. A kör – amely ma 55 könyvtárból áll – a szolgáltatókkal szemben mint nagybani vásárló léphetett fel, és így *árengedményeket* kapott. Például:
 - ▶ egy számítógépes könyvtári adatbázis-kezelő program forgalmazója 50% engedményt nyújtott, mivel őt könyvtár vette meg a programját, miközben a felhasználók közös betanításban is részesültek;
 - ▶ számos állami és magánkönyvkiadótól vettünk át a könyvtárakkal előre egyeztetett igények alapján nagyobb tételt egy-egy kiadványból, amelyet így kedvezménytel tudtunk a könyvtáraknak továbbadni;
 - ▶ néhány külföldi kézikönyvet előnyös áron tudtunk beszerezni a kiadótól, tekintettel az összeített megrendelésre és a nagyobb példányszámra.
2. A havonta megrendezett klubnapokon a tagok alkalmat kapnak a személyes *tapasztalatcserére*, melynek során gondjaikat megoszthatják egymással, állománygyarapítási, gépesítési, személyzeti, pénzügyi kérdésekben rendszeresen konzultálhatnak, ami a jelenlegi bizonytalanságok közepette nem lebecsülhető támasz és segítség.
3. Ugyancsak a klubnapokon kerül sor a rendszeres *bemutatókra és szakmai látogatásokra* mint a szakmai kondíciók frissen tartásának és továbbfejlesztésének alkalmaira. E bemutatók és látogatások hangsúlyai a következők:
 - ▶ új számítógépes könyvtári rendszerek megismerése;
 - ▶ könyvtárban is használható modern technikai berendezésekkel való ismerkedés;
 - ▶ különféle könyvtárak és más információszolgáltató intézmények hagyományos és számítógépes szolgáltatásainak beható tanulmányozása;
 - ▶ egy-egy nagy érdeklődésre számot tartó kiadvány, drága kézikönyv megrendelés előtti megtekintése, sőt "tesztelése".
4. Az *OSZK KMK alapítványirodájától* lehetőséget kaptunk arra, hogy a kör tagjai válogassanak és igényeljenek a Soros- és a Sabre-alapítvány számítástechnikai, menedzsment témájú és közgazdaság-tudományi *ajándékkönyveiből*.
5. A Kopint-Datorg a kör tagjainak számos egyéb programot is szervez, illetve a programjain való részvétel esetén kedvezményt nyújt a részvételi díjból. Az elmúlt másfél év alatt két számítástech-

nikai tanfolyamot rendeztünk a MicroISIS program felhasználóinak, és egyet az online adatbázis-kezelőknek. Három alkalommal látogattuk meg Bécs különböző könyvtárait, és negyvenen vettek részt egy észak-olasz tanulmányúton.

6. A kör tagjainak nyújtott legnagyobb előny a sokoldalú informálódás, tájékozódás lehetősége, amit a klubnapok személyes találkozásai mellett a havonta megküldött *prospektusok, körlevelek, Könyvtári Levelező/lap*-példányok, a különböző hazai és külföldi rendezvényekről adott írásos vagy szóbeli *tájékoztatások* biztosítanak.

Piaci szemlélet kialakítása a könyvtárosokban

A klubnapok programjának és hangulatának nem titkolt célja a könyvtárosokban egyfajta piaci szemlélet kialakítása, a könyvtárosok "talpon maradásra" ösztönzése. E célból

- ▶ a könyvtárosok rendszeresen beszámolnak pénzért nyújtott szolgáltatásairól és az árak kialakításának módjáról (ezzel egyúttal reklámozva saját szolgáltatásaikat);
- ▶ a meghívott, felkért cégek (vállalkozók) bemutatón igazi menedzserekkel, reklámszakemberekkel találkoznak, akiktől eltanulhatják módszereiket, de legalábbis képet alkothatnak arról, hogyan kell valamely információszolgáltatást, kiadványt reklámozni;
- ▶ a leépítés alatt álló állami nagyvállalatok elbocsátás fenyegette könyvtárosait a kisvállalkozás, egyéni vállalkozás megkezdésére vonatkozó információkkal látjuk el;
- ▶ a vidéki könyvtárosokat arra biztatjuk, hogy a vállalkozók információellátására létrejövő inkubátorházak, magánvállalkozások tevékenységébe kapcsolódjanak be, ajánlják fel szakismeretüket, szolgáltatásaikat, dokumentumállományukat hasznosításra, természetesen üzleti alapon; ehhez a munkához pl. sok segítséget kapunk a *Magyar Vállalkozó Nők Egyesületétől*, melynek elnökhelyettese könyvtáros, és tagja körünknek;
- ▶ a piacgazdálkodásra áttérni kényszerülő nagyvállalatok könyvtárosait nyitottságra, rugalmasságra biztatjuk, azaz arra, hogy ne ragaszkodjanak könyvtári tevékenységük elavult rutinjaihoz; gyarapítsák új típusú dokumentumokkal a gyűjtött dokumentumok körét, önként vállalkozzanak a vállalatuknál külön részlegeknél lévő közlönyök, szabványok stb. gyűjtésére, szakszerű kezelésére; javasoljanak újfajta szolgáltatásokat a vállalatvezetésnek, amelyekhez csak ők értenek (pl. szabadalomkutatás, jogszabályfigyelés, sajtófigyelés), és ezekhez használják fel a hatékony, szakszerű központi vagy egyéb számítógépes szolgáltatásokat; kapcsolódjanak be a vállalatok életében ma legfontosabb kereskedelmi tevékenység információellátásába, mivel a kutatás-fej-

lesztés ijesztő visszaszorulásával egyre csökken az igény a szakirodalmi információ iránt, s ezért a könyvtárosoknak fel kell készülniük a konkrét piaci információ hozzáférési lehetőségeinek ismeretére; a könyvtáros tegye magát nélkülözhetetlené, bizonyítsa be, hogy "mindenhez ért".

Ki hozzon létre könyvtári együttműködési kört?

A Kopint-Datorg könyvtári együttműködési köre a bevétel-kiadás oldal egyenlegét tekintve, önmagában nem nyereséges. A fenntartó, működtető háttérintézmény számára azáltal lesz mégis azzá, ha e tevékenységet reklámeszköznek tekinti, amelynek segítségével új megrendelőket szerezhet magának.

Ebből az a tanulság vonható le, hogy hasonló együttműködési kört olyan intézmények hozhatnának létre, működtethetnének, amelyek *nyereségérdekeltek*, és termékeik, szolgáltatásaik vevőköre a könyvtárakból (is) áll. Így tulajdonképpen felhasználóik-megrendelőik baráti körét hozhatják létre. Léteznek is ilyen ún. "user clubok", de ezek általában csak a saját reklámozandó termékükre koncentrálnak. A Kopint-Datorg könyvtári együttműködési köre ennél többet nyújt. Tagjai sokféle információból válogathatnak, a cég nem erőszakolja rájuk direkt reklámját, segít hozzájuttatni a konkurens cég szolgáltatásaihoz is. A gyakorlat azt mutatja, hogy a könyvtáros – ha teheti – mégis a Kopint-Datorg szolgáltatásait választja, mert számára a legegyszerűbben azok érhetők el, mert hálás a kör működtetéséért, és olyan személyes kapcsolatok kötik a céghez, amelyek bizalmat keltenek benne szolgáltatásai iránt, mintegy biztosítékot jelentenek számára. A megrendelőknél ezt a bizalmát kell megőrizni megfelelő színvonalú szolgáltatásokkal. Ebben az esetben mindkét fél jól jár, ami a tartós üzleti kapcsolatok alapja.

Hasonló könyvtári együttműködési kör működtetéséhez továbbá szükséges legalább egy jó szervezőkészséggel és széles ismeretségi körrel rendelkező munkatárs foglalkoztatása. A felmerülő költség a nyomdai, másolási, irodaszer-, postai és egyéb infrastrukturális költségekkel együtt tehát évi 1 millió Ft. A kör tagjaitól – lévén könyvtárakról szó – éves szinten könyvtáranként 10 ezer Ft-nál több tagdíj nem várható el. A kör működtetése annál gazdaságosabb tehát, minél több tagja van. Vigyázni kell azonban, mert egy bizonyos létszám után kezelhetetlenné, személytelené, formálissá válik a működése! A bevételi hiány pótolható az ún. szponzori díjakkal is. A klubnapokon bemutatkozó cégek alkalmanként fizetnek a reklámlehetőségért. Persze tekintettel kell lenni arra, hogy mindkét fél úgy érezze, jól járt. Amennyiben könyvtárak számára rendkívül fontos, hasznos szolgáltatás, technikai eszköz bemutatásáról van szó, és az előállító, forgalmazó nincs olyan helyzetben, hogy fizessen a reklámlehetőségért, mérlegelni kell. A könyvtárak érdeke az elsődleges, tehát

akár még fizetni is kell, hogy a bemutató létrejöhön. Az ilyen látszólag rossz üzletek hosszú távon rendszerint megtérülnek.

A fentiekből talán kitűnik, hogy a Kopint-Datorg könyvtári együttműködési kör tulajdonképpen egy olyan üzleti vállalkozás, amely egyúttal a költségvetés

által "megtagadott" hálózati tevékenységet igyekszik pótolni. Bízunk benne, hogy mindig lesz fizetőképes könyvtár, amely élni tud a számára felkínált előnyös lehetőséggel.

Beérkezett: 1991. IX. 23-án.

Szeminárium az információgazdaságról

Information Management for Information Services címmel a Német Könyvtárintézet és a Német Szövetségi Kormány 1991. október 13–19. között Berlinben szemináriumot szervezett. A résztvevők a fejlődő és a kelet-európai országok képviselői voltak, akikkel az ismert amerikai, angol és német szakemberek az információgazdaság kérdéseiről folytattak eszmecsereket.

Vita alakult ki az információhoz való hozzáférés jogáról, ennek finanszírozási kérdéseiről, az állam és a közösségek fenntartó szerepéről, illetve a magán-szolgáltatásokról. Az általános vélemény szerint a közkönyvtárak fenntartója a költségvetés, amely a dokumentumállomány beszerzését, feldolgozását, a szükséges infrastruktúrát biztosítja, de a szolgáltatásokat a felhasználónak meg kell fizetnie. Az információk egy részét nem lehet kitenni a piaci mechanizmus hatásainak. Az oktatás, a közegészségügy, a közkönyvtár, az alap kutatások, a közszolgálati információk finanszírozása az állam, az önkormányzat feladata.

Alapigazsággént hangzott el, hogy

- ▶ az ipari haladás, fejlődés irányát az alap kutatások határozzák meg, ezért az akadémiai könyvtárak felértékelődnek, és fenntartásuk állami feladat;
- ▶ az információ nemzetközi, nem a dokumentumok gyűjtésére, hanem az eléréséhez szükséges infrastruktúrára kell áldozni. A dokumentum tartalma, az információ bárhol elérhető legyen (távközlés, fax, másolás, gépesítés);
- ▶ az állami költségvetés legnagyobb hányadát az oktatásra és az információra kell fordítani!

Beszámoló hangzott el a FIZ-Chemie-nél, a DIN-nél és könyvtárában, a Wissenschaftszentrum könyvtárában, a berlini városi könyvtárban (a német nemzeti könyvtár) tett látogatásokról is. Magyarországot *dr. Pintér Zsolt*, az AGROINFORM, és *Teveli Mihályné*, a Kopint-Datorg munkatársa képviselték. Előadás hangzott el a Kopint-Datorg által létrehozott könyvtári együttműködési kör céljáról, tevékenységéről és gazdasági vonatkozásáról, ami nagy tetszést váltott ki a résztvevők körében. (Erről szól részletesebben a fenti cikk. – A szerk.)

Teveli Mihályné

Konzultáció a stratégiai információkeresésről

címmel a FID támogatásával nemzetközi szemináriumot rendez Ljubljánában
1992. április 14–17.

között a ljubljana
International Center for Public Enterprises
és a philadelphiai *Drexel University*.

A rendezvényen hét ülészakot terveznek a következő témákban:

1. *Stratégiai információtervezés*
2. *Információmenedzsment (stratégiai információtervezés – esettanulmányok)*
3. *Információmenedzsment*
4. *Képzés a stratégiai információtervezéshez*
5. *Információpiacok – Kelet–Nyugat, Észak–Dél összehasonlítás*
6. *Konzultáció/a konzultációs szolgálatok fejlesztése és bővítése*
7. *"Integrált megközelítés a stratégiai információtervezés/információmenedzsment bevezetéséhez és megvalósításához a fejlődő és a kelet-európai országokban" c. hosszú távú projekt tervezete, a kapcsolódó képzési és konzultációs csomag tervezete, "hálózat", ajánlások és következtetések.*

A programokat kirándulások egészítik ki.

Jelentkezési határidő: 1992. január 15.

Jelentkezési lap az Országos Műszaki Könyvtár igazgatói titkárságán igényelhető (Budapest VIII., Múzeum u. 17. l. 113., tel.: 138-48-37).